

לבנינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תב

ט באלול תשפ"א

פרשת "כי תצא"

"שימו לב אל הנשמה"

על פיתוח השאיפה לגדלות

להיות יהודי יותר טוב או להתקדם בעבודת ה' ובתפילה. ברוך ה' אכן אפשר לרכוש את כל המעלות הללו בישיבה. אולם אני סבור שלמרות שכל אלו הן שאיפות טובות וראויות, מכל מקום הן עדיין לא המדרגה השלימה אליה יש לשאוף. ישנה מדרגה גבוהה יותר ואמתית יותר, עליה ברצוני לדבר בהקשר של מושג ה'תשובה'. נעסוק

אף בביאור מושג ה'ישיבה', דווקא בעת הזו בה אנו פותחים שנת לימודים חדשה, שעבור רבים היא אף תחילת דרכם בישיבה.

מהות האדם היא היותו מורכב מגוף ונשמה, ששניהם מובילים את חיינו. כוחות אלו מצויים כל העת בהתנגשות. בעוד הגוף הגשמי והארצי מושך אותנו למטה, הנשמה היא עליונה ואלוקית. על הפסוק²: "וַיִּפַּח בְּאַפִּיו - בגוף הארצי - נְשִׁמַת חַיִּים", אומרים

"פתחו לי פתח"

בחודש אלול אנו נוהגים לעסוק בענייני התשובה, שהיא מצוותו של חודש זה¹. לשם כך מקדישים בחודש זה זמן ללימוד 'שערי תשובה' של רבנו יונה, ספר התשובה הנפוץ בעולם הישיבות, 'נתיב התשובה' למהר"ל או ספרי מוסר ותיקון הנפש אחרים. בישיבה עוסקים הרבה גם ב'אורות התשובה', חיבורו הגדול של הרב זצ"ל עבור בני דורנו.

"נְשִׁמַת שְׁנָתָהּ בִּי טְהוֹרָה הִיא"

מהי בעצם ה'תשובה'? לאן היא מובילה אותנו? אולי אשאל אף שאלה יותר פשוטה - מהי ישיבה? להיכן עליה להוביל אותנו? לאן אנו שואפים להגיע? ייתכן שרבים מבין אלו שהיינו שואלים אותם שאלה זו היו עונים שמטרת בואם לישיבה היא ללמוד תורה,

¹ עין סדר היום, סדר חודש אלול: "ר"ח אלול צריך כל אדם לעורר אל לבו לפשפש ולחפש מעשיו ולשוב אל ה' אלקינו, כי הוא זמן רצון לקבל תשובה בין של יחיד בין של ציבור... ונהגו באלו הימים להרבות בסליחות ותחנונים... ועל זה החדש נאמר: 'אני לדודי ודודי לי' - ר"ת אלול, שהקב"ה מבקש אהבתנו וימינו פשוטה לקבל שבים."

² בראשית, פרק ב, פסוק ז

לעומת זאת, התפיסות הרווחות בקרב הגויים מכירות רק במציאות של ההווה ואין להן של יכולת לתפוס מושג של נצח. הדבר מביא לתפיסה מגושמת של העולם העתידי. המחבלים הערבים מדמיינים עולם הבא רווי תאוות עריות ונשים. זהו שפל של אפסיות, גשמיות, חומרנות וחמוריות – להפוך גם את העולם הרוחני לגשמי. לעומת זאת, ההשקפה הנוצרית נטתה בכיוון ההפוך. הם טוענים שהרוחניות מנותקת מהחיים, ולכן על הרוצה להתחבר למשהו עליון להתנתק מן העולם ולהיות נזיר. לטעויות אלו הובילה העובדה שאכן החיבור בין חומר לרוח קשה ומסובך עד מאוד.

אולם, אנו, עם ישראל, יודעים לחבר בין מרכיבים אלו. ברור לנו שהשאיפות והחזון הם הדבר המניע את החיים ועל כן ברי לנו שבכוחם של אלו לחבר את חיינו אל החלק האלוקי הנשמתי הגבוה שבקרבנו.⁸

”הִרְחַב פִּיךָ וְאַמְלֵאֵהוּ”

דברים אלו שייכים במיוחד לתקופתנו. בתקופת הגלות רוב היהודים היו עסוקים בהשרדות. אמנם ענקי הדורות התנשאו לגובהי שחקים – כרמב”ם, כרשב”א וכרמב”ן – אך היהודי מן השורה היה טרוד בענייני מחייתו ופרנסתו הדחוקה ובלתור אחר דרכים כיצד להינצל מרודפיו ומעושקיו. לשמחתנו, העולם שלנו כיום שונה לחלוטין. אנו מצויים במדינת ישראל ונהנים ברוך ה' משפע רב. אפילו בשיבת 'הכותל' כבר יש פנימייה מחודשת וממוזגת. לפני שמונים שנה לא היה לתלמידי הישיבות מה לאכול, כפי שתיאר זאת רבי אריה לוי זצ”ל. כך התנהלו אז כל החיים. גם מבחינה לאומית כבר איננו ממוקדים רק בשאיפה שלא יהרגו אותנו, כפי שהיה בזמן גלות. ברוך ה' כבר חלפה השואה. ברוך ה', יש לנו מדינה וצבא, יש לנו 'ישיבות הסדר', יש חיים.

ביכולתנו כעת לשוב ולעסוק בשאיפות גדולות, בצפייה לגאולה, בתקווה לתיקון עולם במלכות ש-די

⁸ עיין אורות התשובה, פרק טו, אות י': "כששוכחים את מהות הנשמה העצמית, כשמסחים דעה מלהסתכל בתוכיות החיים הפנימיים של עצמו, הכל נעשה מעורבב ומסופק. והתשובה הראשית... היא שישב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלקים, אל נשמת כל הנשמות, וילך ויצעד הלאה מעלה מעלה בקדושה ובטהרה. ודבר זה נוהג בין באיש יחידי, בין בעם שלם, בין בכל האנושיות, בין בתקון כל ההויה כולה, שקלקולה בא תמיד ממה שהיא שוכחת את עצמה... על כן רק באמת הגדולה של התשובה אל עצמו ישב האדם והעם, העולם וכל העולמים, ההויה כולה, אל קונו, לאור באור החיים".

חז”ל³: **”מאן דנפח מתוכיה נפח”**. הקב”ה כביכול נתן רוח מעצמו באדם ובאנושות כולה ובפרט בעם ישראל, עליה אנו אומרים בתפילתנו: **”נְשָׁמָה שְׁנַתָּת בִּי טְהוֹרָה הִיא”**.

הגוף קרוב יותר למציאות בה אנו נתונים. בעל 'חובות הלבבות'⁴ מסביר שאנו חשים יותר קשר לגוף, מפני שכאשר אנו נולדים אנו בהכרח קשורים יותר אל הגוף וגישה זו נקבעת בנפשנו גם להמשך חיינו. ה'מסילת ישרים' מוסיף⁵ שבעוד שאת הפעולות הגשמיות אדם לומד בצורה טבעית, את אהבת ה' ואת שאר הערכים הרוחניים עליו לבנות בקרבו ואלמלא כן הוא עלול שלא לזכות להם במשך כל חייו. אדם עלול להיות שקוע במילוי כרסו בכל מעדני עולם במשך כל ימי חייו ובמקביל לכך להזניח כליל את פיתוח עולמו הערכי והרוחני.

כל אדם שואף לבסס יותר את צדדי החומר שבחייו – שתהיה לו משכורת טובה, שיהיה לו אוכל טוב, שתהיה לו מיטה נוחה – משום שהחומר קרוב לליבנו, שהלוא נולדנו לתוכו. באופן טבעי יש לאנשים שאיפות גשמיות – לבית יפה, לרכב, הרי דירה נאה ואישה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם⁶. דבר טבעי הוא שאדם רוצה לשכלל את חייו. לעומת זאת, ביחס אל הרוח השאיפות מעורפלות. על כן עלינו לחזק בקרבנו את ההכרה בכך שקיימת בנו רוח אלוקית עליונה הנתונה מאת מהקב”ה, בבחינת **”מאן דנפח מתוכיה נפח”**. אם לא נתאמץ להתחבר אל הנשמה האלוקית היא תיוותר מנותקת מאיתנו, חלילה.⁷

³ מובא בתיבא, פרק ב בשם הזהר. לגבי מקורו של מאמר זה בספרי הראשונים והקדמונים עיין בביאור חסידות מבוארת שם, עיונים, אות לה.

⁴ שער ג, פרק ב: "ומפני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם מנעוריו, וצוותו בהם מתחלת עינו חזק, וגדולו עליהם נחוץ יותר הגבירה מדת התאוה על שאר מדותיו עד שגברה על השכל שנוצר עליו האדם, וטחה מראות עינו ואבדו סימני חמודותיו".

⁵ עיין בהקדמתו: "כי אין דברי החסידות ועניני היראה והאהבה וטהרת הלב דברים מוטבעים באדם עד שלא יצטרכו אמצעים לקנותם, אלא ימצאו אותם בני האדם בעצמם כמו שימצאו כל תנועותיהם הטבעיות: כשינה והקיצה, הרעב והשבע, וכל שאר התנועות החקוקות בטבענו. אלא ודאי שצריכים הם לאמצעים ולתחבולות לקנות אותם".

⁶ ברכות, דף נז, עמוד ב

⁷ עיין מסילת ישרים, פרק א: "שאם תכלית בריאת האדם היה לצורך העולם הזה, לא היה צריך מפני זה שתנופח בו נשמה כל כך חשובה ועליונה שתהיה גדולה יותר מן המלאכים עצמם, כל שכן שהיא אינה מוצאה שום נחת רוח בכל עינוגי זה העולם... כי אין הנשמה אוהבת העולם הזה כלל, אלא אדרבא מואסת בו. אם כן, ודאי לא היה בורא הבורא יתברך בריאה לתכלית שהוא נגד חוקה ונמאס ממנה. אלא בריאתו של האדם, למצבו בעולם הבא היא. ועל כן ניתנה בו נשמה זאת".

בינתיים יכולת המסתכמת בלימוד של חצי שעה בלבד, אך יחד עם זאת על השאיפה להיות גדולה - לשאוף ללמוד עשר שעות ללא הפסקה; לשאוף לסיים את המסכת הנלמדת; לשאוף לסיים את הפרק הנלמד; לשאוף ללמוד את כל הלכות ראש השנה ב'משנה ברורה' - גם אם כל יעדים אלו או חלקם רחוקים מאיתנו כעת מבחינה מעשית.

מידי פעם ניתן לפגוש בחור צעיר המצהיר שהוא שואף להיות מיליונר. שאיפה המובנת לכולנו... אנחנו שואפים להיות מיליארדרים, לא רק מיליונרים! מיליארדרים גדולים ברוחניות ובקודש! אם לא נרצה כך, ייתכן שלבסוף נישאר עניים. עני שאינו שואף להיות עשיר יאלץ להסתפק במים, לחם וחלב¹². מתוך רוח זו צריך לפתוח את השנה בישיבה.

בהתאם לכך על 'אלול' להיות זמן משמעותי וגדול. לא סתם 'אוגוסט'... אנו שואפים ל'אלול' של ממש, אנחנו רוצים גדלות אמיתית. אנו רוצים אלול של עמל תורה, של 'סדרים' מלאים. בשום מקום לא כתוב שחייבים לסיים את סדר ערב בעשר וחצי וללכת לחדר, מותר ללמוד עד שתיים עשרה בלילה ולקום בזמן שחרית. נתמלא בגדלות, לא נהיה גמדים. ישיבה היא מקום של אנשים גדולים, יש מספיק גמדים בעולם הסובב אותנו. אכן, מבחינה מעשית ייתכן שההתקדמות והצמיחה תהיינה איטיות ומדורגות.

"לְתִקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שִׁשְׁ-יָדִי"

בראש השנה אנו מתבקשים: "ותמלוך אתה ה' אלוקינו במהרה" על כל העולם, על כל המציאות, מבקשים את גילוי מלכות ה' בעולם. ביום הרת עולם אנו מתפללים על תיקון העולם כולו בצורה המירבית ביותר. ביום זה איננו מתפללים רק על כך שבישיבות ילמדו תורה, אלא אנו מייחלים שהקב"ה יתגלה בעולם כולו - "מִלֶּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ בְּכַבֻּדָּה". אולם יש לזכור כי שאיפה גדולה זו מתחילה מכל אחד ואחד כאדם פרטי¹³.

¹² עיין ביאור הגר"א למשלי, פרק טו, פסוק כד: "האדם נקרא 'הולך' שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה ח"ו, כי בלתי אפשר שיעמוד בדרגה חדא".

¹³ עיין זכור למרים (לחפץ חיים), פרק כא: "שמעתי בשם הגאון ר ישראל סאלאנטער ז"ל שאמר לאחד בדרך מוסר, שאין אנו מחסרין מהקב"ה לחלוק לו

על ידי עם ישראל. הרב זצ"ל כותב באחת מאגרותיו: "החכמה העליונה אינה מתפשרת עם ההווה הלקוי, כי אם עולה היא ברוח ה' אל העתיד המתוקן הנהדר בקודש". אנו שואפים דברים גדולים - שואפים לעם מתוקן, לערכים מתוקנים במדינה, ליושר ולנבואה. אל לנו כעת להסתפק במועט¹⁰.

מורנו ורבנו הרב יעקב כ"ץ שליט"א טבע ביטוי: "אנחנו שואפים במינימום למקסימום". למשל: שאיפתנו אינה מתמצת בשאיפה לשלטון ימין בארץ. אכן, בדרך למימוש שאיפתנו המליאה אנו אכן מצפים לשלטון ימין, אך לא זה הוא עיקר המבוקש. אנו שואפים למקדש ולמלכות, שואפים לנבואה, כפי שאנו מתפללים על כך בתפילותינו: "שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ". איננו מסתפקים בכך שנתניהו יהיה ראש הממשלה, ואפילו לא ליצמן. אמת, אנו בהחלט מעוניינים שהשלטון ילך בדרך התורה ושתהיה ממשלה שתבנה את הארץ, אולם לאמתו של דבר אנו שואפים להרבה יותר. עלינו "במינימום לרצות את המקסימום" ולהתמלא בשאיפות של קודש¹¹.

"אֶרֶץ חַיִּים לְמַעַלָּה לְמִשְׁכָּל"

גם מבחינה פרטית עלינו לשאוף שאיפות גדולות. על כל אחד שבא לישיבה לא להסתפק במועט. אדם עלול להסתפק בלימוד קצר בצהרים, קצת ללמוד בערב ועוד מעט בבוקר. לפעמים לקום לתפילה ולהגיד סליחות, ולפעמים לא. אמנם, אנו שמחים ומאושרים, אבל זו לא המגמה. לא כך נצליח לרומם את עם ישראל ואת עצמנו.

עלינו לבנות בקרבנו שאיפות. מבחינה מעשית ייתכן שיש לפסוע בצעדים קטנים. ייתכן שלמישהו ישנה

⁹ עיין אגרות הראיה, חלק ב, אגרת תמו

¹⁰ עיין החפץ חיים - חייו ופועלו, חלק ג, עמוד תתתכב: "הקריאו בפניו פעם מאמר של 'משכיל' ידוע ב'המליץ' שבו הביע הסופר את תקוהו שארץ ישראל תהיה פעם כבולגריה, שקמה לתחיה על חורבותיה של הממלכה התורכית. פרץ החפץ חיים בבכי: "היתכן?! זה אלף ושמונה מאות שנה שאנו סובלים, שדמנו נשפך כמים, וכאן הופכים את תקוותינו לגרוטאות, שכל ייחולנו לא היה אלא כדי להגיע למדרגתה של בולגריה! אוי! לנו! עד כמה העמקנו לנפול! שוכחים את ייעודי נביאינו... את כל ההבטחות שבתורה... הרי אף אות אחת מהם לא תיגרע!..."

¹¹ עיין ברכות, דף ג, עמוד א: "בשאלה נמי, הכתיב (תהלים פא, יא): 'הִרְחֵב פִּיךָ וְאֶמְלֵאָהּ!' - ההוא בדברי תורה כתיב" - "הרחב פיך - לשאול כל תאוהך" (רש"י). עיין עוד חומת אנך (לחיד"א) מלכים א, פרק ג: "והנה הגם דבמילי דעלמא לאו אורח ארעא לשאול אלא מקצת... אך לשאול תורה וחכמה בכל זמן יוכל לשאול הרבה דכתיב: 'הרחב פיך ואמלאהו'."

למצוא בדברי הגמרא בשלהי מסכת יומא בסוגיית התשובה¹⁷: **"גדולה תשובה, שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו"**. כאשר אדם פרטי מתקן את עצמו, עלייתה של נשמתו על ידי כך מעלה איתה את כל הנשמות¹⁸.

אמנם רבי צדוק הכהן מלובלין¹⁹ טוען שדברים אלו נאמרו דווקא לגבי נשמות גדולות וכלליות, אבל גם הוא מודה שלכל אחד ישנה השפעה על מעגלים מסוימים כפי כוחו. הוויכוח ביניהם, אם אכן ישנו, הוא רק עד כמה המעגלים מתרחבים. אבל אין ספק שלכל אדם, שהוא חלק מהמרחב בעולם הזה, ישנו כוח השפעה.

ההתמלאות בשאיפות היא עבודה גדולה. מבחינה מעשית ייתכן שעוד לא הגיעה השעה ללמוד שלוש שעות ברציפות. אף על פי כן יש לסמן זאת כמטרה אליה נגיע בהמשך הדרך. להיזהר שהחיים לא יחלפו בהפסקות שביניהן גם לומדים קצת... אדרבה, נתמלא בשאיפה ללמוד הרבה ככל האפשר ולגדול גבוה ככל הניתן. אמנם יש לעשות זאת בהדרגה ובשלבים, אך זו המטרה הסופית. אלו היעדים, זה החזון, אלו הן השאיפות הגדולות²⁰.

בעזרת ה' נשאף כולנו לגדולות, ומכיוון ש"בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו"²¹ על ידי כך הקב"ה יעזרנו להתגדל בתורה לתפארת העולם כולו ולשם גילוי מלכות ה' בעולמו.

ב'אורות התשובה' לראי"ה קוק זצ"ל מופיעה תפיסה מיוחדת, שברצוני להראות שהדברים הגדולים המבוארים בה נוגעים לכל אחד מאיתנו, מקטן ועד גדול. כך כותב הרב זצ"ל¹⁴: **"התשובה הכללית, שהיא עלוי העולם ותיקונו, והתשובה הפרטית, הנוגעת לאישיות הפרטית של כל אחד ואחד, עד כדי דקות הפרטים של תקוני התשובה המיוחדים..."** - כל אחד לפי עניינו: זה צריך לתקן את מידת הכעס, אחר צריך להשתפר במידת הזריזות ויש שצריך להתחזק בשמירה על הלכות שבת - **"הן ביחד תוכן אחד"** - הפרט, העולם הרחב והתיקון השלם של העולם של **"וְתִמְלֹךְ אֱתָהּ הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה עַל כָּל־מַעֲשֵׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ"** כרוכים זה בזה. אחדות כל מעגלי המציאות היא אחד הרעיונות המרכזיים בכתבי הרב זצ"ל.

יתירה מכך. אנו רוצים שאנשים לא ידרסו זה את זה, שייפסקו הדברים הנוראים המתרחשים באפגניסטן, שהעולם יהיה עולם מתוקן, שלא ירמס כבודו של אדם שנברא בצלם אלוקים, שגם איכות הסביבה תבוא על תיקונה. הכל מענייננו, צריך להתעסק עם הכל. כל זה נכלל ב"תיקון עולם במלכות ש-די", כפי שממשיך הרב ואומר דברים נפלאים: **"וכן כל אותם תקוני התרבות, שעל ידם העולם יוצא מחורבנו, סדרי החיים החברתיים והכלכליים, עם תקוני כל חטא ועון מחמורים שבחמורים עד דקדוקי סופרים ומדות חסידות היותר מופלגות - כולם עושים חטיבה אחת, ואינם מנותקים זה מזה"**.

במקום אחר כותב הרב זצ"ל¹⁵: **"כשנשמה אחת עולה באמת בעליות גדולות וכבירות, כבר כל הנשמות עולות עמה בכח. אמנם, כדי שתהיה העלייה ניכרת צריך להוציא מן הכוח אל הפועל רישומים של העלייה בסדרים מעשיים... כדי להעלות את כל העולם עימה"**.

אלו אינן המצאות של הרב קוק, לכל הדברים הללו ישנם מקורות בספרות הפנימית¹⁶. ביטוי לכך ניתן

¹⁷ דף פו, עמוד ב. עין אורות התשובה, פרק ד, אות ה.

¹⁸ מידות הראי"ה, ערך תיקון, אות א: "שבכל תיקון מוסרי וכל מידה טובה, כל לימוד הגון וכל מעשה טוב... הוא מרומם את הרוחניות שבנפשו... וממילא בהתרוממות חלק אחד של ההווה מתעלית היא ההווה כולה".

¹⁹ צדקת הצדיק, אות קנט: "ולא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד בזה עושה כי לא היה עדיין, רק משיח בן דוד הוא יהיה כן. כי צריך שיהיה נפשו כוללת מכל הנפשות, כי בלאו הכי אין הרהורי תשובתו יכולים להוליד הרהורי תשובה במי שאין להם שייכות לנפשו".

²⁰ עיין מכתבי מרום (לרי"מ חרל"פ), אגרת עז שכתבה לנכדו: "מחכמת הנפש, כפי מה שקבע בה קורא הדורות מראש ב"ה, הוא כי כל דחיפה לעלייה היא היא השלב של הסולם שדרך בו עולים למעלה. הדחיפה, לבד מה שפועלת על פיתוח הכשרונות, פועלת גם על השגת הכשרונות... כך רצונו ית"ש: לדחוף עצמו לעליות גדולות עד גם להתאזנות לחשוק להיות במדרגה נישאה ורוממה מאוד בלימודים וביראת שמיים... כשתתחזק ותהיה חרוץ ללמוד תורה בטהרה תעלה למרומי המעלות".

²¹ מכות, דף י, עמוד ב

כבוד ולהמליכו למעלה ולמטה ועל כל שבעה הרקיעים, אך השאלה היא האם אנו מקבלים אותו למלך על אברינו שנעשה רצונו?".

¹⁴ פרק ד, סעיף ג

¹⁵ פנקסי הראייה, חלק א, פנקס ה, אות מא

¹⁶ עיין מסילת ישרים, פרק א: "ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסייע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו".